

Rovers, B. 1998. "De thermometers van de maatschappij; over jongeren en geweld." *Vernieuwing: tijdschrift voor onderwijs en opvoeding* 57:13-14.

Column

De thermometers van de maatschappij; over jongeren en geweld

Is de jeugd criminel geworden? Wanneer iemand deze vraag aan een criminoloog stelt, kan hij drie antwoorden verwachten. Een ontkennend antwoord in de trant van: niets nieuws onder de zon, jongeren doen wat ze altijd al gedaan hebben, ze verkennen de grenzen en delinquentie is een onderdeel van deze verkenning. Het alternatief is meestal een bevestigend antwoord: er is sprake van een structurele toename van criminaliteit onder jongeren. Hierbij wordt tevens geconstateerd dat ook de ernst van de gepleegde delicten is toegenomen (er wordt vaker geweld toegepast). Het derde antwoord luidt dat er sprake is van een afname van criminaliteit onder jongeren. Deze antwoorden sluiten elkaar niet uit, ze beschrijven elk een deel van de werkelijkheid.

Het doen van kwantitatieve uitspraken over criminaliteitsverschijnselen is geen eenvoudige opgave, omdat er een gebrek bestaat aan betrouwbare gegevens. Veel delicten worden nooit bekend (of geregistreerd) en van de delicten die wel bekend worden, weten we in de meerderheid van de gevallen niet wie de plegers zijn. Om een idee te geven: van minder dan 5 procent van de aangegeven woninginbraken in Rotterdam is bekend wie de daders zijn. Het valt niet goed na te gaan in hoeverre de opgepakte inbrekers een representatieve afspiegeling vormen van de totale populatie inbrekers. Het is daarom moeilijk om over deze groep betrouwbare uitspraken te doen. Wat geldt voor inbrekers, geldt echter ook voor jeugddelinquenten: van de meeste delicten is niet bekend hoe oud de dader is. Overigens is wel bekend dat delictpleging in de adolescentie (tussen 16 en 20 jaar) een piek bereikt. Na deze leeftijd is sprake van een afname van criminele activiteiten. Hieruit kunnen we in ieder geval afleiden dat een belangrijk deel van de (veel voorkomende) delicten met een onbekende dader, waarschijnlijk door jongeren is gepleegd. Om uitspraken over jeugdcriminaliteit te kunnen doen, wordt behalve van politieregistraties vaak ook gebruik gemaakt van zogenaamde zelfrapportage studies. Jongeren wordt gevraagd of ze wel eens delicten hebben gepleegd. Van deze informatiebron kan echter geen gebruik worden gemaakt om ontwikkelingen in de tijd te beschrijven; er zijn vooralsnog geen gegevens over een langere periode beschikbaar. We moeten het dus doen met de beperkte informatie uit politieregistraties.

In discussies over (jeugd-)criminaliteit hoor je zelden de opvatting dat er wellicht sprake is van een dalende trend. Toch zijn de meeste historici het er over eens dat, gemeten over de afgelopen paar eeuwen, er sprake is van een duidelijke daling van criminaliteit, in het bijzonder van geweldpleging. Uitspraken over een toename van criminaliteit (door jongeren) kunnen derhalve alleen geldigheid hebben wanneer het gaat om een relatief korte tijdsperiode. Politiecijfers geven aan dat het aantal misdrijven sinds het midden van de jaren zestig spectaculair is gestegen. Conservatieve berekeningen wijzen op een toename van het aantal misdrijven met circa 500 procent tussen 1965 en 1995. Gelet op wat ik hiervoor zei over het aandeel van jongeren in de criminaliteit, kan uit deze cijfers worden afgeleid dat ook het aantal jeugddelinquenten in deze periode hoogstwaarschijnlijk sterk is toegenomen. Overigens is het ook mogelijk dat de stijging niet zozeer of niet alleen moet worden

toegeschreven aan een toename van het aantal daders, maar voor een deel ook aan een toename van het aantal delicten per dader (denk bijvoorbeeld aan de opkomst van chronisch delinquente verslaafden).

Ofschoon er sprake is van een sterke toename van criminaliteit in de afgelopen 30 jaar, moeten we niet alle spannende cijfers geloven die in de media voorbijkomen. Met name de laatste tijd is er nogal wat te doen over de zeer sterke toename van het aantal jongeren dat in aanraking komt met de politie (+ 85 procent in 4 jaar tijd). Dit cijfer geeft echter nauwelijks een indicatie van de kwantitatieve ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit. Het aantal gehoorde minderjarige verdachten is een produktiefunctie van de politie: meer rechercheurs bij de politie 'produceren' meer verdachten. Bij de huidige (lage) ophelderingspercentages is het theoretisch heel goed mogelijk dat een verdubbeling van het aantal minderjarige verdachten samen gaat met een daling van het aantal door jongeren gepleegde delicten. In het begin van de jaren negentig is de politie druk geweest met de reorganisatie van haar apparaat (regionalisering), waardoor men weinig boeven heeft gevangen. Dit veroorzaakt een sterke stijging van het aantal verdachten op het moment dat de organisatie weer gewoon - en met meer personeel dan voorheen- begint te draaien.

De onlangs geconstateerde toename van geweldpleging door jongeren kan niet worden afgedaan met een 'organisatie-verklaring'. Verschillende bronnen geven aan dat jongeren vaker geweld gebruiken. Deze toename is zichtbaar bij zowel instrumenteel- als expressief geweld. Je zou kunnen spreken van een inhaalslag, want internationaal gezien neemt Nederland qua gewelddadigheid nog steeds een zeer lage positie in (afgaande op moordcijfers). De toename is wellicht indicatief voor de verruwing in de samenleving. Je zou kunnen zeggen dat jongeren wat dit betreft een thermometerfunctie in de maatschappij vervullen. Of de toename van het geweld zo sterk is als de cijfers aangeven, valt echter te betwijfelen. Hierbij speelt mogelijk een rol dat in toenemende mate gebruik wordt gemaakt van wapens. Wapengebruik leidt sneller tot registratie van het geweld. Hoe dan ook, er is sprake van een zorgelijke ontwikkeling, waarvan het einde nog niet in zicht is.

Interessant is de vraag welke jongeren de recente stijging in de criminaliteit veroorzaken? Om deze vraag te kunnen beantwoorden moeten we een onderscheid maken tussen wat we zullen noemen deprivatie-delinquenten en gelegheidsdelinquenten. De eerste groep is de groep waarmee criminaliteit traditioneel wordt geassocieerd: de kansarmen die weinig belang hebben bij conformering aan de regels, ze hebben tenslotte niets te verliezen. Het lijkt er echter op dat de ontwikkelingen in de afgelopen 30 jaar zich vooral in de tweede groep hebben voorgedaan. Gelegenheidsdelinquentie ontstaat wanneer jongeren (uit welke sociale klasse ook) vaak in omstandigheden verkeren waarin geen sociale controle wordt uitgeoefend door volwassenen. De sociale omstandigheden waarin kinderen opgroeien zijn in dertig jaar tijd ingrijpend gewijzigd. Traditionele groepsverbanden zoals het gezin, de familie, de buurt en de kerk hebben in belangrijke mate hun sociaal controlerende functie verloren. De sociale controle die voorheen door deze instituten werd uitgeoefend is aan het verschuiven naar het individu zelf (personen worden geacht zichzelf te beheersen) en naar formele controle-apparaten zoals politie en justitie, de hulpverlening en controle-apparaten binnen instellingen en bedrijven. (Het is in dit verband symptomatisch dat steeds meer ouders de hulp van de politie inroepen om het ongewenste, maar niet-criminele gedrag van hun kinderen te corrigeren.) De toename van het aantal door jongeren gepleegde delicten kan in belangrijke mate aan deze ontwikkelingen worden toegeschre-

ven. De jongeren zelf zijn niet veel veranderd: ze verkennen nog steeds de grenzen. Het verschil zit 'm vooral in de omstandigheden waarin ze opgroeien.

Wanneer we alleen de laatste 5 à 10 jaar in beschouwing nemen, dan kunnen we ook ontwikkelingen in de eerste groep waarnemen, de deprivatie-delinquenten. De omvang van deze groep lijkt toe te nemen. Het gaat hier om jongeren met erg weinig toekomstperspectief, die voor de samenleving een groter risico opleveren dan de gelegenheidsdelinquenten. De laatste groep zorgt voor veel kleine criminaliteit, maar het gaat om relatief lichte delicten en relatief weinig delicten per dader. Ook expressief geweld komt in deze groep vaak voor. De meeste jongeren stoppen met dit gedrag tegen het einde van de adolescentie. Deprivatie-delinquenten beginnen op veel jongere leeftijd met het plegen van delicten, ze plegen aanzienlijk meer en vaak ook ernstiger delicten en gaan langer door. De toename van het instrumentele geweld is vooral in deze groep aan de orde; steeds meer jeugdigen (van 15 jaar of jonger) komen voor het eerst met de politie in aanraking vanwege beroving of afpersing.

Resumerend: de toename van de jeugdcriminaliteit is een tamelijk recent fenomeen (afgelopen 30 jaar), de stijging van de geweldscriminaliteit onder jongeren is van nog recentere datum (afgelopen 10 jaar). Historici hebben erop gewezen dat de afgelopen eeuwen een dalende trend laten zien in criminaliteit en geweldgebruik. Het is moeilijk om te beoordelen of de recente ontwikkelingen een tijdelijke oprisping vormen of dat ze moeten worden gezien als een trendbreuk met de historische ontwikkeling. Wel kan worden gesteld dat niet zozeer de jongeren in de afgelopen 30 jaar zijn veranderd als wel de omstandigheden waarin zij opgroeien. Vanuit deze optiek kunnen we de toegenomen criminaliteit onder jongeren tevens beschouwen als een ongewenst bijproduct van de door volwassenen gewenste en gerealiseerde levensstijlen.